

Összességében tehát a főiskolások állampolgári értékrendje és értékítélete nem tekinthető konzekvensnek, sok szempontból hiányos információk, esetlegességek és előítéletek vezérlik. A vizsgálat tükrében megállapítható, hogy a főiskolások állampolgári magatartásra vonatkozó nézetei igen ellentmondásosak, jogtudatuk egyes elemei nincsenek szinkronban egymással, a demokratikus társadalmi normákat és értékeket inkább csak az absztrakció szintjén, a valóságos társadalmi-politikai folyamatoktól különválasztva sajátították el. Megfigyelhető volt, hogy csak bizonyos szélsőséges politikai nézetek mellett rajzolódtak ki koherens állampolgári attitűdök és rendkívül nagy volt azoknak a száma, akik bizonytalan alapokon, fogalmi tisztázatlanságok mentén, az adott szituáció tükrében válaszoltak a kérdésekre.

A tétovaság feloldása, a fogalmak következetes tisztázása csak egy korai életkorban megkezdett és szisztematikusan végiggondolt, a demokratikus értékrend felé orientáló állampolgári nevelés révén valósítható meg. Ennek kialakításához és megvalósításához azonban elengedhetetlen, hogy a kutatás minél több információval rendelkezzen a felnövekvő nemzedékek politikai világnézetéről, vallott és vállalt értékeiről, jellemző attitűdjeiről és az ezeket meghatározó társadalmi tényezőkről.

Kulsár László

Fiatalság, bolondság?

Politikai skizofrénia Veszprémben

Az alábbi rövid tanulmány a veszprémi fiatalok politikai állásfoglalását vizsgáló, 1995 és 1996 során lefolytatott három kutatás kivonata. A három kutatásból kettő városi közvéleménykutatás volt, melyeket 1995 és 1996 őszén Veszprém önkormányzata rendelt meg a Marketing Centrum Országos Piackutató Intézettől a helyi politikáról és közszolgáltatásokról.¹ A harmadik kutatás a STÁTUSZ Társadalomkutató Egyesület és az Anima Ifjúságkutató és -segítő Csoport közös projektje, melynek adatfelvétele 1996. októberében történt a fiatalok érdekvégyesítéssel kapcsolatos véleményeiről. Mivel mindegyik kutatásban szerepeltek politikai elemek, így másod'elemzés formájában ezek összeállíthatók egy politikai véleményeket mérő munkává.² Mindhárom minta véletlen kiválasztás alapján összeállított, 300 fős volt, mely ugyan nem túl nagy, de alapvető következtetések levonására alkalmas.

A kutatási hipotézis egy dilemmából indult ki, nevezetesen abból, hogy a fiatalokkal kapcsolatban két, ellentétes kép él a közfelfogásban. Az egyik szerint a politikai aktivitásuk magasabb a náluk idősebbeknél, a „lázas koránál” fogva hajlamosak szélsőségesebb politikai nézeteket vallani. A másik felfogás szerint viszont meglehetősen könnyen viseltetnek a politika iránt, elvannak mindenféle közéleti tevékenység nélkül, elmerülnek a fogyasztói kultúrában.

¹ Ezúton szeretnék köszönetet mondani a rendelkezésemre bocsátott adatokért.

² E munka mélyebb elemzése jelenleg is folyik, az eredmények részletes publikálása 1997 júliusára várható.

Mielőtt az elemzésbe belefogtunk, két dolgot kellett tisztázni. Először is azt, hogy kit tekintünk „fiatalnak”. Mi az ifjúságkutatások során általánosan használt 30 évet adtuk meg felső határként, úgy véltük ez az az életkor, ami felett már kialakult (bár nem feltétlenül sikeres) életpályákról beszélhetünk. A 30 év alattiak még a családalapítás, otthoneremtés, felsőoktatásban való részvétel és egyéb okok miatt a „fiatalság” körébe sorolhatók. Az alsó korhatár megválasztása egyszerűbb volt, mi 18 évet adtunk meg, ugyanis a politikai aktivitás szempontjából ez a kor döntő, a választójogosultság megszerzése miatt.³

A másik tisztázásra szoruló témakör a politikai részvétel kérdése volt. Ennek igen jelentős irodalma van, és a korábbi empirikus tapasztalatok is megerősítik azt a véleményt, mely szerint a politikai tevékenység ma Magyarországon elsősorban a pártpolitikán keresztül realizálódik, a közvetlen demokrácia elemei háttérbe vannak szorítva.

Az adatok elsődleges elemzése során kiderült, hogy a fiatalok (értve ezalatt a 18-30 éves, tehát politikailag már „felnőttnek” tekinthető korosztályokat) két, némileg ellentétes dimenzió alapján közelítenek a politikához. Ez a két dimenzió a szavazóként való részvétel, illetve a pártpolitikával kapcsolatos attitűdök. Ezért e két dimenzió felderítését választottuk a kutatás egyik alapvonulatának.

A politikában szavazóként való részvétel

A fiatalok helyi, illetve országos választásokon való részvételi aránya valamivel magasabb az idősebb korosztályokénál (különösen azok esetén, akik az előző választáskor még nem voltak választásra jogosultak), a biztos szavazók aránya 53-55 százalék körül mozog. A parlamenti választásokon való részvételt a leghatékonyabb érdekérvényesítési formának tartják (százfokú skálán 66 pont⁴) az országos népszavazási kezdeményezéssel együtt (64 pont), az önkormányzati választások megítélése 61, míg a helyi népszavazás 55 pont volt. Ez első ránézésre azt mutatja, hogy a fiatalok részt akarnak venni a politikai életben, vagy legalábbis fenn akarják tartani maguknak a jogot, hogy négyévente beleszóljanak a hatalom gyakorlásába. Ugyanakkor itt egyfajta mítosz megléte is kimutatható, mely szerint a politikai részvétel nagyon fontos dolog, megvannak a megfelelő csatornái, amelyeket négyévente használni illik.

Ennek a mítosznak a leképeződése, megerősítése abban a kérdéssorban is kimutatható volt, melynek során a fiataloknak azt kellett megmondani, hogy milyen mértékben értenek egyet különböző kijelentésekkel. Ezt az is alátámasztja, hogy jelentős ellenérzés fogalmazódott meg olyan kérdésre feltett itemek esetén, mint: „A közéleti szereplés nem a fiatalok dolga” (Az egyetértés mindössze 18 pont a százfokú skálán), vagy „nincsenek olyan fiatalok, akik képviselhetnék korcsoportjuk érdekeit” (19 pont). Ezek a kijelentések gyakorlatilag egyöntetű elutasításban részesültek.

Nem támogatták a fiatalok azokat a kijelentéseket sem, melyek egyrészt a radikalizmus felé mutattak („csak sztrájkokkal és tüntetésekkel lehet elérni valamit”, 26

³ Emellett az a gyakorlati szempont is irányította a kutatókat, hogy az önkormányzat által megrendelt közvéleménykutatások mintájában csak 18 év feletti személyek szerepeltek.

⁴ A százfokú skálán prezentált adatok eredetileg ötfokú skálán lettek felvéve, a szemléletesebb ábrázolás miatt számoltuk át őket.

pont), másrészt a közönyt próbálták mérni („nincs értelme a közéleti aktivitásnak, mert ügysem változik semmi”, 39 pont), bár ez utóbbi esetén már jelentős volt a bizonytalanság. Leginkább a következő két item esetén voltak megosztottak a válaszadók: „a fiataloknak nincs tapasztalatuk a politikához”, illetve „a politikai szervezetek nem törődnek a fiatalokkal”. Ez a bizonytalanság önmagáért beszél.

A (párt)politika elutasítása

A fent kimutatott aktivitás mellett viszont az is megfigyelhető, hogy 1995 és 1996 között mind az országos, mind pedig a városi politika iránti érdeklődés visszaesett a fiatalok körében, míg az idősebbeknél ez nem változott. A politikai intézményrendszer egyes elemeiben való bizalom a fiatalok körében kisebb, mint a 30 év felettiekénél, egyedül az elektronikus média az, amely a fiatalok körében nagyobb bizalmat ébreszt, bár ez valószínűleg az életkori sajátosságokból fakad.

Az egyes pártok befolyását a város életére csaknem minden párt esetében magasabbnak ítélik a fiatalok, ugyanakkor saját bevallásuk szerint jóval kisebb ismeretekkel rendelkeznek az önkormányzat működését illetően. Valószínű, hogy a médiában kellőképpen tárgyalt politikai küzdelmek, pártvillongások (a magasabb médiafogyasztás miatt) jobban beépülnek a fiatalok gondolkodásába, de negatív előjellel, az ugyanis egyértelműen kiderült, hogy nem a pártpolitikai tevékenységet gondolják az érdekvérvényesítés szempontjából hasznosnak.

Ezt az is alátámasztja, hogy az önbesorolások érdektipológia során, mikor megkértük őket, hogy spontán sorolják fel, milyen érdekeik vannak, akkor politikai álláspontjuk kifejezésre juttatását, vagy a választást (ami a demokratikus intézményrendszer egyik alapköve) csak négy százalékuk említette. Ennek oka az, hogy ha a politikai aktivitás más érdekek közé kerül, akkor erősen devalválódik, az összehasonlításban már kevésbé fontosnak minősül. Ez a jelenség hasonlít a kultúra helyzetére, mely önmagában fontos ugyan, de azért az egészségügy, az oktatás, a foglalkoztatás megoldása sokkal fontosabb. Emellett valószínű, hogy a fiataloknak már nem olyan alapvető probléma a szabad választás, politikai aktivitás, mint az idősebb generációknak, akik megélték az ettől való megfosztottságot is. A vizsgált fiatalok nagy része, a 26-27 év alattiak (vagyis akik 1989 után érettségiztek), miután belépett a szavazói korba, automatikusan egy plurális demokrácia játékszabályai közé került, az idősebbekben viszont élennebben él mind a korábbi látszatválasztások, mind a lépésről lépésre kivívott demokratikus jogok emléke.

A kérdőíven szerepelt 35 item, melyeknek a fontosságát kellett egy 1-től 10-ig terjedő skálán megítélni. Az innen kapott adatok igen beszédesen bizonyították a fenti tételt. A 35 item közül kettő volt politikai jellegű (információszerzés a helyi politikáról, közéletéről, illetve a politikai álláspont kifejezésre juttatása), ezek az utolsó két helyen végeztek. A kapott fontossági indexük 50 pont alatt volt a százfokú skálán, vagyis a kérdezett fiatalok nem tartották őket fontosnak (a többi 33 item indexe mind 50 pont feletti volt).

A fiatalok csak elenyésző töredéke venne részt politikai párt munkájában. Ez ma Magyarországon a fiatalok számára egyértelműen nem karrierépítési lehetőség, mely

problémával a politikai pártok is küszködnek, kevéssé találva olyan fiatalokat, akik pártkádereként esetleg egy ifjúsági pártszervezetben kezdik, majd egyre több szerepet kapnak a politikában. Hazánkban a pártrekrutáció elsősorban horizontális, ugyanannak az egy-két generációnak a tagjai alkotják a pártelitet.

A kutatás során három szervezettípusra kérdeztük rá (párt, érdekképviselő, civil egyesület), hogy egyrészt a kérdezett lenne-e tagja, másrészt töltene-e benne vezető szerepet. Az eredmények igen tanulságosaknak bizonyultak.

A pártoknak mindössze 4 százalék lenne tagja, érdekképviselőeknek 22 százalék, míg civil egyesületnek 45 százalék (ez utóbbi a nonprofit szektor gyengeségét is mutatja). Ami pedig a vezető szerepet illeti, a pártok esetében 3 százalék, az érdekképviselői szervezeteknél 7, míg az egyesületeknél 21 százalék vállalna ilyet. Ha összehasonlítjuk a két adatsort, akkor mindössze a pártok kategóriájában vannak egymáshoz közel az értékek, vagyis aki párttag lenne, azok nagy többsége vezető funkcionáriusként is el tudja magát képzelni.⁵

A pártokkal kapcsolatos negatív többségi vélemény más kérdésekben is megnyilvánul. Az egyetértésre feltett kijelentések közt a pártokra utalók is voltak. Igen alacsony (százfokú skálán mindössze 31 pont) volt az egyetértés mértéke azzal a kijelentéssel, hogy „a pártok képviselik szavazóik érdekét”. Ez annál is különösebb, mert olyan fiatalok mondták ezt, akik ugyanakkor nagy számban vesznek részt a szavazásokon. Ennél magasabb volt viszont egy ellentétes irányú kijelentéssel való egyetértés („a pártok csak a pénzt költik”, 59 pont).

Végül még egy példa a pártok elutasíthatóságára. Arra a kérdésre, hogy „mely párt az, amelyre semmiképpen nem szavazna?”, igen magas százalékos arányok jöttek ki. A válaszadók 20 százaléka öt vagy több pártot is felsorolt. A két leginkább karakterisztikus párt, az MSZP és a Kisgazdapárt elutasíthatósága 50 százaléknál is magasabb, az országos mintán e két pártra a 30-35 százalék körüli elutasíthatóság jellemző. A szélsőségesnek mondott pártok, a Miép és a Munkáspárt elutasíthatósága 40 százalék feletti, míg országosan csak 23-25 százalék.

A fenti eredményekhez annyit kell még hozzátenni, hogy Veszprém az elmúlt években nem volt jelentős pártvillongások színtere, az önkormányzatnak nem voltak közbotrányt okozó lépései, és általában a városról alkotott kép inkább egy magyarországi viszonylatban fejlett, kellemes fekvésű települést takar. Ehhez a képhez két táblázatot tennénk hozzá, melyek az 1995. évi önkormányzati közvéleménykutatás adatait tartalmazzák.

Az első a politikai intézmények iránti bizalmat jelzi, ahol szignifikáns különbséget a 17 intézmény közül nyolc esetében mértünk, mindannyiszor a 30 év felettiak javára. Hasonló volt a helyzet az önkormányzati közszolgáltatások értékelésénél is, itt a kérdezetteknek felsoroltak 23 különböző területet, ahol meg kellett ítélni az önkormányzat tevékenységét. A különbség, ha lehet még erőteljesebb volt: a vizsgált területek közül 16-nál volt szignifikáns eltérés a két korcsoport között, és itt is minden esetben a 30 év felettiak voltak az elégedettebbek (az ábra a legnagyobb különbségeket kiváltó területek megítélését mutatja).

⁵ *Ez az adat akkor is elgondolkodtató, ha a minta viszonylag kisszámú, és a hibahatár nagy.*

1. táblázat

Mennyire bízik az alábbi szervezetekben, intézményekben? (százas skálán)

Szervezetek	30 alattiak	30 felettiak	Különbség
Honvédség	44	57	13
Köztársasági elnök	64	76	12
Polgármester	44	56	12
Önkorm. tisztviselők	36	47	11
Kormány	22	33	11
Alkotmánybíróság	72	78	6
Önkorm. képviselő	41	47	6
Parlamenti képviselő	39	44	5

2. táblázat

Mennyire elégedett az alábbi területekkel? (százas skálán)

Területek	30 alattiak	30 felettiak	Különbség
Csatornázás	61	76	15
Járdák	48	63	15
Utak	46	58	12
Kulturális létesítmények	48	58	10
Bölcsődék	37	47	10
Egészségügy	44	53	9
Középiskolák	53	62	9
Lakáshelyzet	22	31	9
Telefonhálózat	46	55	9

E sajátos skizofrénia, a jelentős részvételi szándék kontra a pártpolitika elutasítása valószínűleg nemcsak a veszprémi fiatalok sajátossága, hanem minden bizonnyal generációs jelenségnek tekinthető, és mint ilyen további elemzéseket igényel. A témának külön aktualitást ad az 1998-as választási év is. Mindenesetre az eddigi elemzés azt mutatta, hogy a kutatási hipotézisben szereplő tengely, a fiatalokról alkotott elképzelések nem igazolják sem a radikális ifjúság, sem pedig a fogyasztói ifjúság képét.

Csákö Mihály

A politikai szocializáció kutatása közben

Budapesti hetedikesek attitűdjei

Az 1990/91-es tanévben indult az a kutatássorozat, amelynek célja a politikai szocializáció dimenzióinak és meghatározóinak vizsgálata volt hetedik osztályos általános iskolások körében. A politikai szocializáció kognitív (érdeklődés, ismeretek), affektív (vonzódások és taszítások) és aktivitási (tevékenységek) dimenzióit a társas kapcsolatok (az iskolai osztály szociometriai szerkezete, beszélgetőtársak), a családi háttér (ré-